

Перспективою подальшого наукового вивчення може стати дослідження походження ФО на позначення рис характеру людини, а також їх переклад на українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1936. – 208 с.
2. Виноградов В. В. Избрание труды. Лексикология и лексикография / В. В. Виноградов. – М.: Наука, 1977. – 310 с.
3. Камінська В. С. Теоретичні дослідження фразеологічних одиниць у сучасній лінгвістиці / В. С. Камінська. – К.: Науковий часопис НПУ, 2009. – С. 125–126.
4. Кравцова І. І. Фразеологізми в сучасній англійській мові: визначення, підходи, класифікації / І. І. Кравцова. – Івано-Франківськ: Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія, 2016. – С. 29–31.
5. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник для студентів вищих навчальних закладів / М. П. Кочерган. – К.: Академія, 2003. – 464 с.
6. Кунин А. В. Фразеология современного английского языка / А. В. Кунин. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1970. – 344 с.
7. Лекант П. А. Современный русский язык. Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Филология» / П. А. Лекант, Е. И. Диброва, Л. Л. Касаткин и др. – М.: Дрофа, 2002. – С. 61.
8. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд., доп. – М.: Большая рос. энцикл., 2002 – С. 559.
9. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка / Н. М. Шанский. – М., 1985. – 160 с.
10. Oxford Dictionary of English Idioms / A.P. Cowie, R. Mackin, I.R. McCaig: Oxford University Press. – 2008. – 685 p.

Чабан Мар'яна

Науковий керівник – доктор філол. наук, професор Дребет В. В.

СИНЕРГЕТИКА КОДУВАННЯ СЕМАНТИЧНОГО ОБСЯГУ ПРОСТИХ ПРИКМЕТНИКІВ (НА ОСНОВІ ТЛУМАЧНОГО СЛОВНИКА НІМЕЦЬКОЇ МОВИ DUDEN)

У даній статті досліджується синергетичне кодування семантичного обсягу простих прикметників у словнику DUDEN. З лінгвосинергетичних позицій ставиться завдання дослідити вплив морфологічного фактора на семантичний обсяг прикметника.

Ключові слова: синергетика, ієрархія мовних значень, семантичний обсяг слова, кодування прикметникової інформації.

Актуальність дослідження: у зв'язку з встановленням нової дослідницької парадигми виникає необхідність переосмислити визначення прикметника та його класифікацію на новому етапі розвитку лінгвістичної теорії та накопичення мовних фактів. Лише комплексне і багатоаспектне дослідження цієї частини мови дозволить якомога об'єктивніше вивчити цілісну картину динаміки реалізаційних взаємовідношень і поповнити германське мовознавство новими знаннями про парадигматично-синтагматичну модель німецькомовної прикметникової лексики з позиції лінгвосинергетики, яка розглядає мову «як складну, динамічну систему, здатну до саморегуляції та самоорганізації» [4, с. 137].

Окрім того, методологічно важливим є визнання ієрархії в структурі багатозначного слова. Ми виходимо у полісемії з ієрархій мовних значень, тобто стверджуємо, що існує головне значення, яке продукує похідні. У даному дослідженні нас цікавитимуть семантичні характеристики головного значення полісемічного слова, який продукує певний семантичний обсяг для певної полісемічної моделі, або ж у випадку моносемічної моделі, нас вельми цікавитимуть характеристики полісемічної моделі слова, яка обмежує семантичний обсяг одним значенням.

Мета роботи полягає в дослідженні семантичні характеристики прикметників та їх семантичний обсягу у сучасній німецькій, а також у співвідношення між ступенем полісемічності та морфологічним статусом простого прикметника.

Об'єктом дослідження є полісемічні та моносемічні моделі прикметників.

Предметом дослідження стали семантичні характеристики полісемічної моделі, які продукують або обмежують семантичний обсяг прикметника в сучасній німецькій мові.

Методи, використані у процесі дослідження: метод випадкової вибірки, описовий – для відбору та інтерпретації фактичного матеріалу, узагальнення, при дослідженні полісемічних та моносемічних моделей прикметника, статистичний аналіз.

Матеріалом нашого дослідження слугували дані тлумачного словника DUDEN. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache, у якому ми вибрали 1500 простих та похідних прикметників.

За основу синергетичної інтерпретації результатів взято поняттєвий апарат, розроблений В. В. Дребетом [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. Прикметник – це частина мови, яка означає ознаку (якість, властивість) предмету. За своїм значенням всі прикметники в німецькій мові поділяються на якісні (*qualitative/qualifizierende (Duden) Adjektive*) та відносні (*relative/relationale (Duden) Adjektive*). Межа між якісними та відносними прикметниками є значною мірою умовною та непостійною. Відносні прикметники у переносному значенні стають якісними: *ein stählernes Gitter* (сталева решітка) – *ein stählerner Wille* (сталева/непохитна воля) *ein goldener Ring* (золотий перстень) – *goldene Hände* (золоті руки).

У реченні прикметники можуть виступати у якості: означення, іменної частини складеного присудка, обставини способу дії, предикативного означення.

Як означення прикметник відмінюється і узгоджується у роді, числі та відмінку з тим іменником, до якого він відноситься: *Unser schönes Haus liegt am Ufer eines großen Flusses*. Наш красивий будинок стоїть на березі великої річки.

Як іменна частина присудка та обставини способу дії прикметник не змінюється і стоїть у короткій або незмінній формі (на відміну від української): *Unsere Stadt ist schön*. Наше місто – красиве [8, с. 247].

Залежність лексичного значення слова від граматичних властивостей тієї частини мови, до якої воно належить, підтверджується мовними фактами. Кожній з частин мови властиве певне загальнокатегоріальне значення: предметності, дії, якості і т.д., яке бере за основу граматичну оформленість слів [4, с. 7]. Тому, розрізняючи лексичне та категоріальне значення прикметника, потрібно водночас враховувати їх взаємозв'язок [1, с. 93]. Лексичне значення є відображенням змісту засвоєної позамовної дійсності, у той час коли категоріальне значення прикметника охоплює такий позамовний світ як «якість» або «ознаку».

Окрему увагу слід приділити полісемії прикметника. Під полісемією розуміють здатність слова мати не одне, а кілька значень. Найважливішою ознакою полісемії є семантична цілісність слова, яка забезпечується наявністю зв'язку між значеннями

багатозначного слова. Ми приєднуємося до думки мовознавців Р. О. Будагова [1], Є. Р. Куриловича [6], В. В. Левицького [7], які стверджували, що багатозначність – це об’єктивно існуюча реалія, в якій значення багатозначного слова є одиницями мовної системи, вони перебувають в ієрархічних відношеннях. «Елементи змістової структури слова пов’язані один з одним складними ієрархічними відношеннями» [7, с. 4]. Інакше кажучи, у закладеній мовою ієрархії на основі семантичного потенціалу головного значення на рівні *langue* можуть утворюватися нові або похідні значення. Отож, значення полісемічного прикметника представляють собою мовні величини на парадигматичній осі.

Дотримуючись принципу семантичного розподілу на класи і виходячи із своєрідності семантики прикметника, ми взяли за основу для нашого дослідження класифікацію прикметників, запропоновану Дребетом В. В. у його дисертаційній роботі «Полісемія іменників і прикметників у сучасній німецькій мові (на матеріалі тлумачного словника німецької мови)» (див. табл. 4.1.) [3], оскільки дана класифікація не є такою громіздкою і повністю відповідає нашому дослідженню. В результаті відібрані нами зі словника DUDEN 1500 прикметників ми розбили на 17 семантичних класів з урахуванням їх семантики. Дані вміщені у таблиці 1.

Таблиця 1

**Визначення середнього індексу семантичного обсягу прикметника
в залежності від семантичних характеристик його головного значення**

Номер класу	Семантичний клас прикметника	Загальний семантичний обсяг										Загальна кількість слів	Індекс середнього семантичного обсягу
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	21		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Оцінка функціональної діяльності органів та частин тіла	7	15	2	1	3						28	2,214
2	Температура	6	5	2	1				1			15	2,27
3	Оцінка об’єкту щодо його форми, об’єму та величини	38	31	8	4	2	1	3		2	1	90	2,4
4	Вік, час	38	12	4		1					1	56	1,6
5	Оцінка об’єкту щодо його вартості, значення, якості та функції	61	42	14	4	1		2				124	1,8

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
6	Колір та яскравість	24	10	7	4	3	2					50	2,16
7	Природній та фізичний стан об'єкту	79	54	25	5	5	2	1	1	1		173	2
8	Просторова оцінка щодо протяжності відстані та положення	20	22	5	1	1	2	1				52	2,06
9	Оцінка об'єкта у порівнянні його з ознаками інших предметів	21	22	8	1	1	2	1				56	2,07
10	Емоційний стан та почуття	40	23	5	4	1						73	1,7
11	Оцінка розумових здібностей людини	32	16	6	2							56	1,6
12	Інтенсивність, міра	12	13	3	2	1		1				32	2,13
13	Зовнішність людини	51	33	7	9	1			1			101	1,8
14	Поведінка та дії по відношенню до об'єкта	44	29	4	1							78	1,5
15	Риси характеру, звички та інші властивості людини	144	65	18	9	2	3					241	1,6
16	Оцінка об'єкта за допомогою органів чуття	33	22	6	4	1						66	1,8
17	Інші ознаки	112	76	19	1							208	1,6
	Разом	762	490	143	53	23	12	9	3	4	1	1500	1,9

Надалі ми визначили середній індекс семантичного обсягу прикметників у залежності від семантичних характеристик їх головних значень. Середній індекс семантичного обсягу обчислюється шляхом множення загальної кількості слів з певним семантичним обсягом на кількість семантичного обсягу. Після цього одержане число ділимо на загальну кількість слів певного семантичного класу.

Встановлено, що середнє число значень досліджуваних прикметників складає 1,9. Найвищий індекс полісемічності виявився у семантичного класу «Оцінка об'єкту щодо його форми, об'єму та величини» – 2,4. А найнижчий індекс полісемічності відповідно у семантичного класу «Поведінка та дії по відношенню до об'єкта» – всього 1,5.

Наступним нашим завданням буде провести синергетичне кодування простих прикметників та дослідити вплив морфологічного фактора на їх семантичний обсяг. Відомо, що найбільшу частку у словнику складають однозначні слова, потім у порядку спадання йдуть слова з двома, трьома і т.д. значеннями [9, с. 134]. Як зазначає Дребет В.В., багатозначність є механізмом мінімізації затрат у створенні відносної динамічної рівноваги між оптимальним числом значень слова та закріпленням за ним обсягом інформації [2, с. 80]. Німецький дослідник Р. Келер характеризує багатозначність як полілексію: «Кількість різних значень, яку у певний час несе в собі лексична одиниця, повинна називатись полілексією» [11, с. 57].

ЛІТЕРАТУРА

1. Будагов Р. А. Многочисленность слова / Р. А. Будагов // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. – М., 1958. – № 1. – С. 5–18.
2. Дребет В. В. Декодування іменників у німецькомовних текстах художньої прози та преси (синергетично-квантитативний підхід): Монографія / В. В. Дребет. – Тернопіль: Астон, 2016. – 400 с.
3. Дребет В. В. Полісемія іменників і прикметників у сучасній німецькій мові (на матеріалі тлумачного словника німецької мови): дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / В. В. Дребет. – Одеса, 1998. – 182 с.
4. Ивлева Г. Г. Семантические особенности слов в немецком языке / Г. Г. Ивлева. – М.: Высш.шк., 1978. – 104 с.
5. Кійко С. В. Синергетика у контексті лінгвістичних досліджень / С. В. Кійко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – 2016. – № 25. – Том 1. – С. 137–140.
6. Курилович Е. Р. Очерки по лингвистике / Е. Р. Курилович. – М.: Изд-во иностран. лит-ры, 1962. – 456 с.
7. Левицкий В. В. Опыт экспериментального разграничения лексической полисемии и омонимы / В. В. Левицкий // Психолінгвістическіе исследования. Лексика. Фонетика. – Калинин, 1985. – С. 4–14.
8. Тагиль И. П. Грамматика немецкого языка = Deutsche Grammatik: по новым правилам орфографии и пунктуации немецкого языка 2006 года / И. П. Тагиль. – 6-е изд., испр., перераб. и доп. – Санкт-Петербург: КАРО, 2008. – 496 с.
9. Тулдава Ю. Проблемы и методы квантитативно-системного исследования лексики / Ю. Тулдава. – Талин: Валгус, 1987. – 204 с.
10. Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache: in 10 Bd. [Електронний ресурс]. – On CD. – Mannheim: Dudenverlag, 2000. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор.; 12 см. – Системн. вимоги: Pentium; 128 Mb RAM; Windows 98, 2000, XP; MS Word 97-2000. – Назва з титул. екрану.
11. Köhler R. Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik / R. Köhler. – Bochum: Studienverlag Brockmeyer, 1986. – 200 S.